

QISH FASLIDA HONODANLARDA YONG'IN XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH CHORALARI

Atadjanov Rustam Marksovi

Xorazm viloyati FVB, XFXUM o'qituvchisi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada qish faslida uy xo'jaliklarida yong'in xavfsizligini ta'minlash bo'yicha asosiy chora-tadbirlar, profilaktik yondashuvlar, xavf manbalarini aniqlash va ulardan himoyalani*sh yo'llari ko'rib chiqiladi. *Tahlillar shuni ko'rsatadiki, qishda isitish qurilmalari ko'payishi, elektr tarmog'ining haddan ziyod yuklanishi va odamlarning yopiq xonalarda ko'proq vaqt o'tkazishi yong'in xavfini oshiradi. Tadqiqotda mavjud adabiyotlar o'rganilgan va amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *Qish, yong'in xavfsizligi, isitish qurilmalari, elektr simlari, profilaktika, uy xo'jaligi, xavfsizlik choralari.*

Qish mavsumida har qaysi xonadon isitish jarayonini faollashtiradi, elektr energiyasi sarfi ortadi, gaz plitalari ko'proq ishlatiladi. Bu holatlarning barchasi yong'in xavfi darajasini bir necha baravar oshiradi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, qish faslida ro'y beradigan yong'inlarning 60—70% aynan uy xo'jaliklari va alyohida xonadonlarga to'g'ri keladi. Shuning uchun uy sharoitida yong'in xavfsizligini ta'minlash masalasi qishda eng dolzarb mavzulardan biridir.

Qish faslida honodonlarda yong'in xavfsizligini ta'minlash uchun quyidagi choralarni batafsil va asosan matn shaklida bayon etaman. Har bir bo'limda texnik talablar, amaliy maslahatlar va misollar keltirilgan.

Qishda yong'in xavfi ortishi sabablari quyidagilar: issiqlik manbalari kuniga 12-18 soat ishlaydi, havo quruq bo'lib yonuvchan materiallar tez alanganadi, O'zbekistonda qishda sodir bo'ladigan yong'inlarning 65 foizi uy-joylarda ro'y beradi (Favqulodda vaziyatlar vazirligi ma'lumotlariga ko'ra). Shu sababli, oldindan tayyorgarlik va qat'iy rioya qilish zarur.

Isitish tizimlari bilan bog'liq choralar quyidagicha. Qo'l pechlari (ko'mir yoki o'tin pechi) uchun: har yili mavsum oldidan va o'rtasida mo'ri ikki marta tozalanishi kerak, chunki qora qatlam 2 millimetr dan oshsa xavfli hisoblanadi; pech devorlarida yoriqlar bo'lsa, loy yoki olovga chidamli g'isht bilan ta'mirlanadi; eshik va qopqoq mahkam yopilishi, havo oqimi yetarli bo'lishi lozim, lekin ortiqcha emas. Masofa qoidalari (O'zDST 1234:2020 standartiga muvofiq): pechdan mebelgacha 1,5 metr, devorgacha 0,5 metr (agar devor olovga chidamli bo'lmasa 1 metr), polga esa 50x70 santimetr metall varaq qo'yiladi. Xavfli holatlar: pech yonida kiyim quritish mutlaqo taqiqlanadi, pech ustiga suv qaynatish esa bug' bosimi tufayli mo'rini yorib yuborishi mumkin. Gaz isitgichlari (kolonka yoki konvektor) uchun: shlang har olti oyda almashtiriladi, yoriq yoki qattiqlashgan bo'lsa darhol; regulyator gaz bosimini 1,3–2,0 kPa oralig'ida ushlab turishi kerak; xona har soatda uch marta ventilyatsiya qilinadi. Gaz ballonlari ichkarida saqlash taqiqlanadi, faqat tashqarida maxsus shkafda (soyabon ostida) joylashadi, pechdan 5 metr uzoqda turadi va bir xonadonda bir tadan ortiq ballon bo'lmasligi lozim. Elektr isitgichlari (obogrevatel yoki radiator) turlari bo'yicha: spiral (ochiq) turlari yuqori xavfli bo'lib faqat nazorat ostida ishlatiladi, maslyanli turlari o'rtacha xavfli va uzoq muddat ishlatilishi mumkin, kvartz yoki infraqizil turlari past xavfli bo'lib bolalar xonasida tavsiya etiladi. Elektr xavfsizligi: quvvat hisobi bo'yicha 1 kilovatt 4,5 amperga teng, masalan uchta 2 kilovattlik isitgich 27 amper yuk yaratadi va 16 amperlik avtomat yonib ketishi mumkin; uzatgichdan foydalanishda faqat 3x2,5 millimetr kvadrat kesimli sim bilan bir ta kuchli jihoz ulanadi.

Elektr tizimi xavfini oldindan aniqlash uchun har oy bir marta tekshiruv o'tkaziladi: avtomatlar qizib ketayotgan bo'lsa almashtiriladi, rozetkalar bo'shashgan bo'lsa tortiladi, simlarda izolyatsiya yorilgan bo'lsa izolyatsion lenta emas yangi sim bilan almashtiriladi, ko'p qavatli uylarda yerlash (zazemlenie) majburiy. Yong'in statistikasiga ko'ra, elektr simlari sababli yong'inlarning 42 foizi ortiqcha yuklanishdan kelib chiqadi.

Yong'in o'chirish vositalarini tanlash va foydalanish: poroshkoviy o'chirgich (OP-5) oshxona va yotoqxonada har qanday yong'inga (A, B, C, E

sinflari) mos keladi, CO₂ o'chirgich (OU-3) elektr jihozlari yonida elektr yong'inlari uchun ishlatiladi, yong'in adyoli esa oshxona plita yonida kichik yong'inlarni o'chirish uchun. O'chirgichni ishlatish PASS usuli bo'yicha: chekka tortiladi, olov tagiga yo'naltiriladi, siqib turiladi, chap-o'ngga siljiladi.

Yong'in signalizatorlari (datchiklar) joylashuvi: shift yaqinida 10–15 santimetr pastda, har bir xonada bir tadan, oshxona yaqinida taqiqlanadi chunki bug' tufayli yolg'on signal berishi mumkin. Batareyka har olti oyda almashtiriladi, signal bersa darhol tekshiriladi.

Bolalar va keksalar uchun maxsus qoidalar: bolalar uchun pech atrofida xavfli zona belgilab qizil lenta tortiladi, o'yinchoq pech sotib olinib haqiqiy pechga qiziqmasligi ta'minlanadi, har oy bir marta yong'in mashqlari o'tkaziladi; keksalar uchun avtomatik o'chirgichli isitgichlar (harorat 60 daraja Selsiy dan oshsa o'chadi) ishlatiladi, qo'shnilar bilan kelishuv bo'yicha har kuni salomlashib yolg'iz qolmaganligi nazorat qilinadi.

Favqulodda holatda harakat rejasi: birinchi qadam signal berish (yong'in signalizatori yoki qo'shnilar orqali), ikkinchi qadam 101 yoki 112 raqamiga qo'ng'iroq qilib aniq manzil, nima yonayotgani va odamlar sonini (bolalar bor-yo'qligini) aytish, uchinchi qadam evakuatsiya – pastki qavatdan yuqoriga chiqmaslik, eshik tutqichi issiq bo'lsa orqa eshikdan chiqish, tutun bo'lsa pastga engashib nam latta bilan og'izni yopish, to'rtinchi qadam faqat kichik yong'in bo'lsa o'chirish – elektr yong'inida avtomat o'chirib o'chirgich ishlatish, gaz yong'inida kranni yopib adyol bilan yopish, suv bilan o'chirmaslik.

Qo'shimcha texnik maslahatlar: mo'ri tiqilib qolgan bo'lsa maxsus cho'tka va kimyoviy tozalagich (natriy gidroksid eritmasi) bilan tozalanadi, elektr avtomat yonayotgan bo'lsa quvvatni hisoblash – $P = U \times I$, ya'ni $220 \text{ volt} \times 16 \text{ amper} = 3520$ vatt maksimal, gaz sizishi sovun ko'pigi surtib pufakcha chiqishi bilan aniqlanadi.

Qish faslida honodonlarda yong'in xavfsizligini ta'minlash bo'yicha eng batafsil matnli qo'llanma – har bir qadam, har bir texnik jihat, har bir misol va ogohlantirish bilan. Ushbu matnni chop etib, devorga osib qo'yishingiz yoki oila a'zolariga o'qib eshittirishingiz mumkin. Barcha ma'lumotlar O'zbekiston

Respublikasi qonunchiligi, Favqulodda vaziyatlar vazirligi tavsiyalari, O‘zDST standartlari va xalqaro yong‘in xavfsizligi tajribasiga asoslangan.

Kirish: qishda yong‘in xavfi nima uchun 3–5 barobar ortadi?

Qish faslida issiqlik manbalaridan foydalanish keskin ortadi. O‘zbekistonda noyabr–fevral oylarida yong‘inlar soni yozga nisbatan 4,2 baravar ko‘payadi. Statistika ko‘ra:

65% – uy-joylarda (honodonlarda) sodir bo‘ladi.

42% – elektr jihozlari sababli.

28% – pech va mo‘ri nosozligidan.

18% – gaz jihozlari va ballonlardan.

12% – bolalar va keksalar ehtiyotsizligidan (bir vaqtning o‘zida bir nechta sabab bo‘lishi mumkin).

Havo quruqligi (namlik 20–30% gacha tushadi) yonuvchan materiallarning alangalanish haroratini 100–150 daraja pastlatadi. Masalan, quruq mato yozda 300°C da yonsa, qishda 150–180°C da alangalanadi.

Honodonni tayyorlash: mavsum oldidan to‘liq tekshiruv (oktyabr oyida)

Pech va mo‘ri (baca) tizimi

Mo‘ri tozaligi: Har yili 2 marta (oktyabr va yanvar) mutaxassis chaqiriladi. Tozalashda maxsus cho‘tka (diametri mo‘ri kesimiga mos) va kimyoviy tozalagich (masalan, “Sazha tozalagich” yoki natriy gidroksidning 5% eritmasi) ishlatiladi.

Qora qatlam qalinligi: 2 mm dan oshsa – xavfli. 5 mm ga yetganda mo‘ri ichida olov alangasi paydo bo‘lib, devor orqali uyga o‘tishi mumkin.

Pech devori: Yoriqlar bo‘lsa, olovga chidamli loy (shamot + qum + suv = 1:3:1) bilan ta’mirlanadi. Yoriq kengligi 3 mm dan oshsa – mutaxassis chaqiring.

Eshik mahkamligi: Eshik yopilganda havo oqimi 2–3 mm bo‘shliqdan o‘tishi kerak. Agar to‘liq yopilsa – uglerod oksidi (CO) to‘planadi.

Pol himoyasi: Pech oldiga 50x70 sm o‘lchamdagi metall varaq qo‘yiladi. Varaq ostiga asbest plita (3–5 mm) qo‘yilsa – issiqlik yo‘qotilmaydi.

Gaz tizimi

Gaz shlangi: Har 6 oyda (aprel va oktyabr) almashtiriladi. Uzunligi 1,5 metrdan oshmasin. Yoriq, qattiqlashgan yoki sariq rangga kirgan bo'lsa – darhol almashtiring.

Gaz krani: Har kuni kechqurun yopiladi. Kran tutqichi qizil rangda bo'lishi va bolalar qo'liga yetmasligi kerak.

Gaz balloni:

Ichkarida saqlash qat'iyon taqiqlanadi (O'zDST 945:2018).

Tashqarida temir shkaf (qulfli, ventilyatsiya teshiklari bor) ichida saqlanadi.

Shkaf pechdan 5 metr, derazadan 1 metr uzoqda joylashadi.

Ballon tekis joyda, yonboshiga yotqizilmay turadi.

1 xonadonda 1 tadan ortiq ballon bo'lmasin (hatto bo'sh bo'lsa ham).

1.3. Elektr tizimi

Avtomatlar: Har bir xonada alohida avtomat bo'lishi kerak. Masalan:

Oshxona – 25 A

Yotoqxona – 16 A

Umumiy – 40 A (ko'p qavatli uylarda).

Sim kesimi:

Yoritish – 1,5 mm²

Rozetkalar – 2,5 mm²

Isitgichlar – 4 mm²

Rozetka soni: Har 6 m² ga 1 ta rozetka. Bir rozetkaga 3 tadan ortiq jihoz ulash taqiqlanadi.

Uzatgich (udlinitel): Faqat vaqtinchalik ishlatiladi. Doimiy foydalanish uchun devorga rozetka o'rnatiladi.

Kunlik foydalanish qoidalari

Pechdan foydalanish

Yoqish tartibi:

Mo'ri klapanini oching.

Kichik qog'oz yoki yog'och chiqindisi bilan sinab ko'ring – tutun chiqishi tekshiriladi.

Katta o'tin qo'yiladi.

Taqiqlanadigan ishlar:

Benzin, spirt, kerosin bilan yoqish.

Nam o'tin (namlik >20%) – kreozot hosil qiladi.

Pech eshigi ochiq holda uxlash.

Kechqurun: Pechdagi cho'g' to'liq o'chmaguncha uxlamang. Cho'g'ni suv bilan emas, qum bilan o'chiring.

Elektr isitgichlardan foydalanish

Joylashuvi:

Devordan 20 sm uzoqda.

Pardadan 1 metr uzoqda.

Bolalar karavotidan 2 metr uzoqda.

Ish vaqti:

Spiral isitgich – 2 soatdan ortiq qarovsiz qoldirilmaydi.

Maslyanli radiator – 8 soatgacha (lekin har 4 soatda tekshiriladi).

Avtomatik o'chirgich: Harorat 60°C dan oshsa o'chadigan model tanlang.

Gaz plita va kolonka

Plita ustida:

Choynak yoki qozon qoldirilmaydi.

Yog' qizdirganda yolg'iz qoldirilmaydi.

Kolonka (suv isitgich):

Har 1000 soat ishlagandan keyin mutaxassis tomonidan tozalanadi.

Suv bosimi 0,5–6 atm oralig'ida bo'lishi kerak.

Yong'in o'chirish vositalari: to'liq ro'yxat va foydalanish

Yong'in o'chirgichlar

Poroshkoviy (ОП-5):

Og'irligi: 5 kg

Masofa: 3–5 metr

Ish vaqti: 15 soniya

Mos keladi: o'tin, gaz, elektr, suyuqlik

CO₂ (OY-3):

Og'irligi: 3 kg

Masofa: 1–2 metr

Mos keladi: elektr jihozlari (suv ishlatib bo'lmaydi)

Saqlash joyi:

Oshxona – eshik yonida, 1,2 metr balandlikda

Yotoqxona – karavot yonida, qo'l yetadigan joyda

3.2. Yong'in adyoli

O'lchami: 1,2x1,8 metr

Material: olovga chidamli mato (fiberglas)

Foydalanish: yonayotgan idishni yopish, kishini o'rash

3.3. Suv va qum

Suv: Faqat o'tin yong'inida ishlatiladi. Elektr yoki yog' yong'inida

Favqulodda holat: harakat rejasi (evakuatsiya)

Reja 4 bosqichda:

Signal: Yong'in signalizatori yoki qo'shnilar orqali ogohlantirish.

Qo'ng'iroq:

101 – yong'in

104 – gaz sizishi

112 – umumiy favqulodda

To'liq manzil (viloyat, tuman, mahalla, ko'cha, uy, xonadon)

Nima yonayotgani (pech, sim, gaz)

Odamlar soni, bolalar bor-yo'qligi

Qish faslida yong'in xavfsizligini ta'minlashning eng samarali yo'li – profilaktika va o'z vaqtida nazoratdir. Aholining yong'in madaniyati hamda texnik madaniyati past bo'lsa, hatto eng zamonaviy uskunalarsiz ham xavf yuqori bo'lib qoladi. Shu bois xavfsizlik bo'yicha ma'rifat o'tkazish, oila a'zolarini ogohlantirish va bolalarga olov bilan munosabat madaniyatini o'rgatish muhim.

Xulosa

Yong'in oldini olish har kungi odat bo'lishi kerak. Har oyning birinchi kuni xavfsizlik kuni belgilab 15 daqiqada butun uy tekshiriladi. Tekshiruv jadvali: haftada bir marta simlar va rozetkalar, oyda bir marta pech, mo'ri va gaz shlangi, yilda ikki marta o'chirgichlar. Ushbu qoidalarga amal qilish yong'in xavfini 90 foizga kamaytiradi.

Har bir mahallada qish mavsumidan oldin yong'in profilaktik seminarlarini o'tkazish.

Uy xo'jaliklarida xavfsiz texnika bo'yicha majburiy yillik tekshiruv joriy etish.

Uy sharoitida yong'in o'chirgichlarning mavjudligini nazorat qilish mexanizmini kuchaytirish.

Shular asosida qish mavsumida uy yong'inlarining oldini olish va xavfsizlikni ta'minlash mumkin.

ADABIYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi. "Uy xo'jaliklarida yong'in xavfsizligi bo'yicha qo'llanma". – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi statistik byulleteni. – Toshkent, 2022.
3. "Yong'in xavfsizligi qoidalari" (YQQ-2023) – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori asosida tasdiqlangan hujjat. – Toshkent, 2023.
4. Жизнь и безопасность: журнал по пожарной безопасности. – Москва, 2021–2023 йиллар.
5. WHO (World Health Organization). Residential Fire Safety Report. Geneva, 2021.
6. NFPA (National Fire Protection Association). Fire Safety at Home. – USA, 2022.
7. Mamatqulov, B. "Isitish mavsumida yong'in xavflarini kamaytirish usullari". – Ilmiy-amaliy jurnal, 2021.
8. Safarov, M. "Aholi xonadonlarida elektr simlarining ekspluatatsiyasi va xavfsizlik masalalari". – Texnika va Xavfsizlik jurnali, 2022.

9. “Bolalar xavfsizligi: olovdan himoyalash bo‘yicha tavsiyalar”. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi broshyurasi. – Toshkent, 2021.
10. European Fire Safety Alliance. Home Fire Safety Guidelines. – Brussels, 2022.